

РОЗВАДОВСКАЯ ТАТЬЯНА ВИКТОРОВНА. *Наставничество как педагогический феномен. В статье осуществлена характеристика и определены особенности такого педагогического понятия как «наставничество». Рассмотрено феномен наставничества в историко – педагогическом контексте: от античности до современности. Представлено и проанализировано основные программы наставничества, по которым работает общественная организация «Big Brothers Big Sisters of America» в Соединенных Штатах Америки. Раскрыто содержание программ по внедрению идей наставничества в Украине. Детализировано подходы к значению и влиянию личности наставника на формирование личности ребенка, его ценностных ориентиров. Проанализировано законодательные акты Украины относительно наставничества детей – сирот и детей, лишенных родительской опеки. Выделены основные проблемы детей, воспитывающихся в интернатных учреждениях.*

Ключевые слова: наставник, наставничество, ребенок-сирота, воспитание, программа наставничества.

TETYANA ROZVADOVSKA. *Mentoring as an Pedagogical Phenomenon. The paper presents the concept of mentoring. The author analyzes such basic pedagogical notions, as «mentor» and «mentoring»; investigates the main aspects of mentoring during the history: from ancient civilization to our days; considers and analyzes the main programs of mentoring in «Big Brothers Big Sisters of America» organization. The author is submitters the main programs of mentoring in Ukraine; grounders value and effect of mentor to the child, specially for orphans and children deprived of parents care; analyzes the legislative acts of Ukraine aimed at supporting of orphans and children deprived of parental care; emphasizes the main problems of children, whom upbringing at the boarding school and orphanage.*

Keywords: mentor, mentoring, upbringing, orphan child, program of mentoring.

УДК 378.159.923

Снівак Я. О.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено дослідження соціального захисту дітей та молоді у сучасному українському соціумі з позиції сьогодення. Представлено соціально-педагогічний аспект соціальної політики, зокрема, соціального захисту, забезпечення, супроводу дітей, молоді, інших груп населення. Охарактеризовано міждисциплінарний аспект соціального захисту дітей і молоді, його інтегративну складову. Запропоновано деякі заходи щодо підвищення результативності соціального захисту дітей та молоді.

Ключові слова: соціальний захист, виклики часу, якість соціальних послуг, адресність, інноваційні механізми соціального захисту.

Соціальна політика України в умовах сьогодення є одним із найбільш пріоритетних сегментів, визначає соціальний захист населення, зокрема, дітей, молоді, що незаперечно передбачає якість соціальної роботи і, відповідно, ефективну професійну підготовку соціальних фахівців.

На шляху інтеграції України в європейське товариство, розбудови суверенної, правової держави і демократичного громадянського суспільства одним із пріоритетних завдань українського суспільства є забезпечення максимальних можливостей для навчання, виховання і розвитку особистості.

Зміст державної соціальної політики щодо дітей комплексно відображає вимоги принципів Конвенції ООН про права дитини і концентровано проявляється в напрямках і пріоритетах даної політики, сформульованих у нормативно-правових документах України, а саме: Законах України «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування», «Про загальну підтримку молоді», «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу», Сімейному та Цивільному кодексах України та інших.

Водночас об'єктивною реальністю є те що економічні соціальні негаразди, торкнувшись усіх сфер держави і різних категорій населення, не дозволяють здійснювати ефективну, комплексну й адресну роботу щодо забезпечення прав дитини.

На сьогодні реальне становище дітей в українському суспільстві не відповідає існуючим міжнародним стандартам. Звичайними стали такі явища, як: незбалансоване харчування, бідність, бездоглядність та безпритульність, сирітство і соціальна дезадаптація, жорстоке поводження з дітьми та насильство над ними. Політичні та інституційні зміни спричинили руйнівний вплив на велику кількість сімей з дітьми, знизили їх функціональну спроможність, батьківський потенціал, здатність адекватно реагувати на потреби дітей [2].

Основними причинами означеної ситуації є: залишковий принцип фінансування дітей та сімей, відсутність стандартів діяльності усіх служб, що працюють з дітьми, існування недостатньо ефективного системи опіки та піклування, знижена активність громади щодо вирішення проблем дітей та інше. Відтак, важливим є обґрунтування і прогнозування відповідно до вимог сьогодення шляхів покращення становища дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах. Певною мірою вищезазначене стосується молоді. Актуальність та значущість соціального захисту прав дітей та молоді підсилюють існуючі в сучасному українському соціумі суперечності між закріпленням основних прав та гарантій дітей та молоді у нормативно-правових документах, орієнтацією на гуманістичну концепцію в освіті і недосконалістю механізмів реалізації законодавчо закріплених положень на практиці. Ускладненням ситуації щодо створення і функціонування соціально-педагогічної інфраструктури для дітей і молоді через появу нових проблем у соціумі і обмеженістю можливостей держави щодо подолання цих проблем в умовах соціально-економічної нестабільності; потребою суспільства у створенні системи для забезпечення прав

дітей і молоді і відсутністю обґрунтованих інноваційних підходів, механізмів та технологій; необхідністю підготовки фахівців соціальної сфери до роботи у напрямі соціально-педагогічного забезпечення прав дітей і молоді і недостатністю теоретико-методологічного інструментарію такої підготовки [3].

Варто зазначити, одним із пріоритетних векторів соціальної політики у сучасному українському соціумі є адресність соціального захисту різних категорій населення, зокрема, дітей і молоді.

Зазначимо, засвоєння соціальних і моральних норм, особливо у формі прав і обов'язків, відбувається упродовж життя людини спочатку для задоволення біогенних, а потім соціогенних потреб у міру їх формування й актуалізації. Означене є важливою складовою соціальної політики, зокрема, соціального захисту різних категорій населення.

Незаперечно актуальною сьогодні є проблема соціального захисту дітей і молоді, яка у соціально-педагогічному контексті полягає, насамперед, у розумінні обов'язковості їх забезпечення, в усвідомленні, що саме необхідно для розвитку інтелектуальних, моральних і духовних здібностей особистості.

Боротьба за утвердження прав людини завжди була каталізатором змін у соціально-політичному та економічному житті кожної цивілізованої країни. Сучасна Україна, як суверенна і незалежна, демократична, соціальна і правова держава, пріоритетним завданням має не тільки покращення системи соціального захисту населення, розвиток демократичних цінностей, пов'язаних із визнанням пріоритету прав особистості, але й удосконалення галузевих практичних механізмів регулювання суспільних відносин щодо забезпечення цих умов.

Важливу роль у цьому покликана відігравати соціальна робота, зокрема, соціальна педагогіка, теорія і практика соціально-педагогічної діяльності.

Переорієнтація стратегії соціального захисту від забезпечення (пасивна складова захисту) до створення для цієї категорії громадян суспільства рівних можливостей, в якому вони зможуть безперешкодно реалізовувати власні життєві потреби, здібності та творчий потенціал (активна складова захисту), висувають вимогу щодо зміни як складових соціального захисту, так і його функцій. За таких умов значно зростає потреба у створенні керованої державою системи соціального захисту із застосуванням різноманітних механізмів державного управління нею.

Соціальний захист є предметом вивчення й елементом наукового апарату цілої низки наук і їх галузей, зокрема філософії, соціології, права, педагогіки, соціальної педагогіки, економічної теорії, економіки праці, соціального менеджменту, державного управління, соціальної роботи і т.д.

Проблемам соціальної захищеності і соціального захисту населення в індустріальному суспільстві присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних авторів: М. Білинської, Н. Волгіна, Е. Гансової, Е. Гонтмахера, М. Горєлова, Б. Гурне, Г. Еспінг-Андерсена, М. Кравченко, О. Морозової, М. Огай, Г. Райта, Б. Ракитського, Н. Рімашевської, В. Роїка, Р. Тітмуса, О. Холостової, Л. Якушева, С. Янової та ін..

Проте, за наявності чималої кількості напрацьованих вітчизняних та зарубіжних учених з проблематики соціального захисту населення існує потреба в

подальшому дослідженні цієї сфери соціальної політики. Це зумовлено недостатнім рівнем розробки теоретичних підходів до визначення сутності соціального захисту населення, його компонентів.

Обґрунтування теоретичного забезпечення соціального захисту, узагальнення теоретичних проблем державного управління, розробка системи соціального захисту населення, зокрема, дітей і молоді є вкрай актуальною проблемою сучасної соціально-педагогічної теорії і практики.

Відтак, ефективний і адресний соціальний захист різних груп населення, зокрема, дітей і молоді в сучасному українському соціумі залежить від соціальної політики держави, якісної соціальної роботи, успішної професійної підготовки фахівців соціальної роботи і від інноваційних механізмів та технологій соціально-педагогічної діяльності.

Варто взяти до уваги, що комплексні дослідження проблем соціального захисту є предметом наукового інтересу українських вчених, як: Н. Борецька, М. Вінер, М. Головатий, Е. Лібанова, О. Макарова, О. Мартякова, Б. Надточий, В. Новіков, О. Новікова, О. Палій, І. Сирота, В. Яценко та ін..

Проте накопичені наукові дослідження не повною мірою дають відповіді на виклики сьогодення, потребують подальшого розвитку і пошуку шляхів вирішення багатьох проблем соціального захисту з урахуванням сучасних реалій.

Незаперечно актуальним залишається сьогодні питання визначення пріоритетних напрямів формування стратегії розвитку системи соціального захисту різних категорій населення України, оскільки саме система соціального захисту та соціальних гарантій є надзвичайно важливим сегментом реалізації соціальної політики держави.

Звернення до аналізу сучасної системи соціального захисту в Україні дає змогу виокремити найбільш важливі її проблеми: низька адресність; недостатній рівень охоплення системою соціального захисту бідних верств населення; неефективне управління системою соціальної підтримки населення, зокрема, відсутність моніторингу означеного сегменту, залежність рішень щодо розширення контингенту одержувачів соціальної підтримки, її видів і обсягів від електронного циклу; неефективна поведінка споживачів соціальних послуг, зокрема, надмірне використання ресурсів (перевищення норм споживання води, електроенергії тощо) [3].

Крім означеного, діюча в Україні система соціального захисту різних груп населення недостатньо використовує потенціал інституту обов'язкового соціального страхування.

Недостатньою є соціальна ефективність, складний і не завжди раціональний організаційний механізм надання соціальних послуг у сучасному українському соціумі.

Означене певною мірою стосується життєдіяльності дітей та молоді в Україні та потребує ефективного втручання і якісного покращення соціально-педагогічної діяльності щодо означеної проблеми і виокремленої категорії населення.

Наукова і практична проблема соціального захисту дітей та молоді має міждисциплінарний характер, знаходиться постійно в інтеграційному просторі

ряду соціальних інститутів суспільства, зокрема, таких як: сім'я, освіта (заклади освіти), засоби масової інформації тощо.

Незаперечним є факт, що важливе місце в означеному сегменті соціальної роботи відводиться соціальним працівникам, зокрема, соціальним педагогам.

Варто зважати на те, що охорона дитинства в Україні визнана загальнонаціональним пріоритетом. Відповідно до окресленого стратегічного курсу, важливою складовою державної політики нашої держави є удосконалення законодавчого механізму забезпечення прав дітей та молоді: покращення існуючих або створення нових шляхів реалізації усіх нормативно-законодавчих актів, що мають відношення до Конвенції ООН про права дитини, закріплення правил і норм організації життєдіяльності дитини в її інтересах [1].

«Одним із важливих механізмів забезпечення прав дітей в українському суспільстві є інституції, що характеризуються багаторівневістю і розгалуженістю» [2, с. 111].

Варто зазначити, що в Україні почала формуватися нова, «особистісно-орієнтована соціально-педагогічна інфраструктура обслуговування сім'ї й дитини». І разом з нею стали з'являтися нові для країни механізми покращення становища дітей [2, с. 111].

«Означена соціально-педагогічна інфраструктура є зовнішньою стосовно соціально-педагогічної діяльності системою і обумовлює ефективність функціонування всього соціально-педагогічного комплексу в сучасному українському соціумі» [2, с. 111].

Особливість цієї системи полягає в тому, що вона «охоплює як управлінські елементи (центральні органи виконавчої влади, служби, управління тощо), так і функціональні (заклади соціального обслуговування, заклади соціального захисту, заклади освіти та ін.)» [2, с. 111].

В Україні проведення державної політики щодо дитинства, молоді, інших груп населення забезпечує відповідне Міністерство, яке виступає організатором, координатором, гарантом здійснення соціального захисту означених категорій населення.

Відповідно, інтеграція дій соціальних інституцій є важливим сегментом соціальної політики держави, а міждисциплінарний аспект є невід'ємною складовою професійної підготовки фахівців соціальної роботи у закладах вищої освіти.

Для підвищення результативності та якості системи соціального захисту дітей, молоді, інших груп населення доцільними сьогодні є такі заходи: посилення адресності всіх видів соціальної підтримки; забезпечення ефективності управлінських рішень у системі надання соціальної підтримки; якісна організація роботи єдиного інформаційного середовища, бази даних усіх видів соціальної підтримки; упровадження системи моніторингу, оцінки та соціального аудиту програм соціальної підтримки тощо.

Вкрай необхідним сьогодні є запровадження у соціально-педагогічну практику інноваційних механізмів і технологій соціального захисту різних груп населення, серед яких доцільно виокремити тренінги, інтерактивні соціально-виховні заходи, акції, проекти, інформаційні сайти тощо [4].

Таким чином, звернення до теорії і практики соціального захисту дітей, молоді та інших груп населення у сучасному українському соціумі дає підстави стверджувати, що означене є важливим сегментом і незаперечним пріоритетом державної соціальної політики, має міждисциплінарний характер і залежить від координованої, інтеграційної взаємодії ряду соціальних інституцій.

Використана література:

1. Альтернативний звіт про реалізацію Україною положень Конвенції ООН про права дитини: 2002-2008 / [підгот. гром. орг. України]. К.: Міжнародний фонд "Відродження", 2009. – 89 с.
2. Петрочко Ж. В. Дитина в складних життєвих обставинах і соціально-педагогічне забезпечення прав: Монографія. - Рівне, 2010. - 367 с.
3. Соціально-правовий захист молоді: [зб. наук. статей] упор.: В.М. Великий, І.В. Козубовська. - Ужгород-Херсон, 2002. - 330 с.
4. Технології соціально-педагогічної роботи: [навч. посіб.] / авт кол.: О.В. Безпалько, Р. Х. Войнола, Ж. В. Петрочко та ін. / За заг. ред. А. Й. Капської. - К.: УДУССН, 2000. - 372 с.

СПИВАК ЯРОСЛАВ ОЛЕГОВИЧ. Социальная защита детей и молодежи: междисциплинарный аспект.

В статье проведено исследование социальной защиты детей и молодежи в современном украинском социуме с позиции сегодняшнего дня. Представлены социально-педагогический аспект социальной политики, в частности, социальной защиты, обеспечения, сопровождения детей, молодежи, других групп населения. Охарактеризованный междисциплинарный аспект социальной защиты детей и молодежи, его интегративной составляющей. Предложены некоторые меры по повышению результативности социальной защиты детей и молодежи.

Ключевые слова: социальная защита, вызовы времени, качество социальных услуг, адресность, инновационные механизмы социальной защиты.

SPIVAK YAROSLAV. Social protection of children and young people: interdisciplinary aspects.

The article describes the research of social protection of children and young people in the modern Ukrainian society from the point of view of the present. The socio-pedagogical aspect of social policy, in particular, social protection, provision, support of children, youth and other groups of population is presented. The interdisciplinary aspect of social protection of children and young people, as an integrative component is characterized. Some measures to increase the effectiveness of social protection of children and young people are proposed.

Key words: social protection, time challenges, quality of social services, targeting, innovative mechanisms of social protection.